

1817-1882

Nagyszalonta

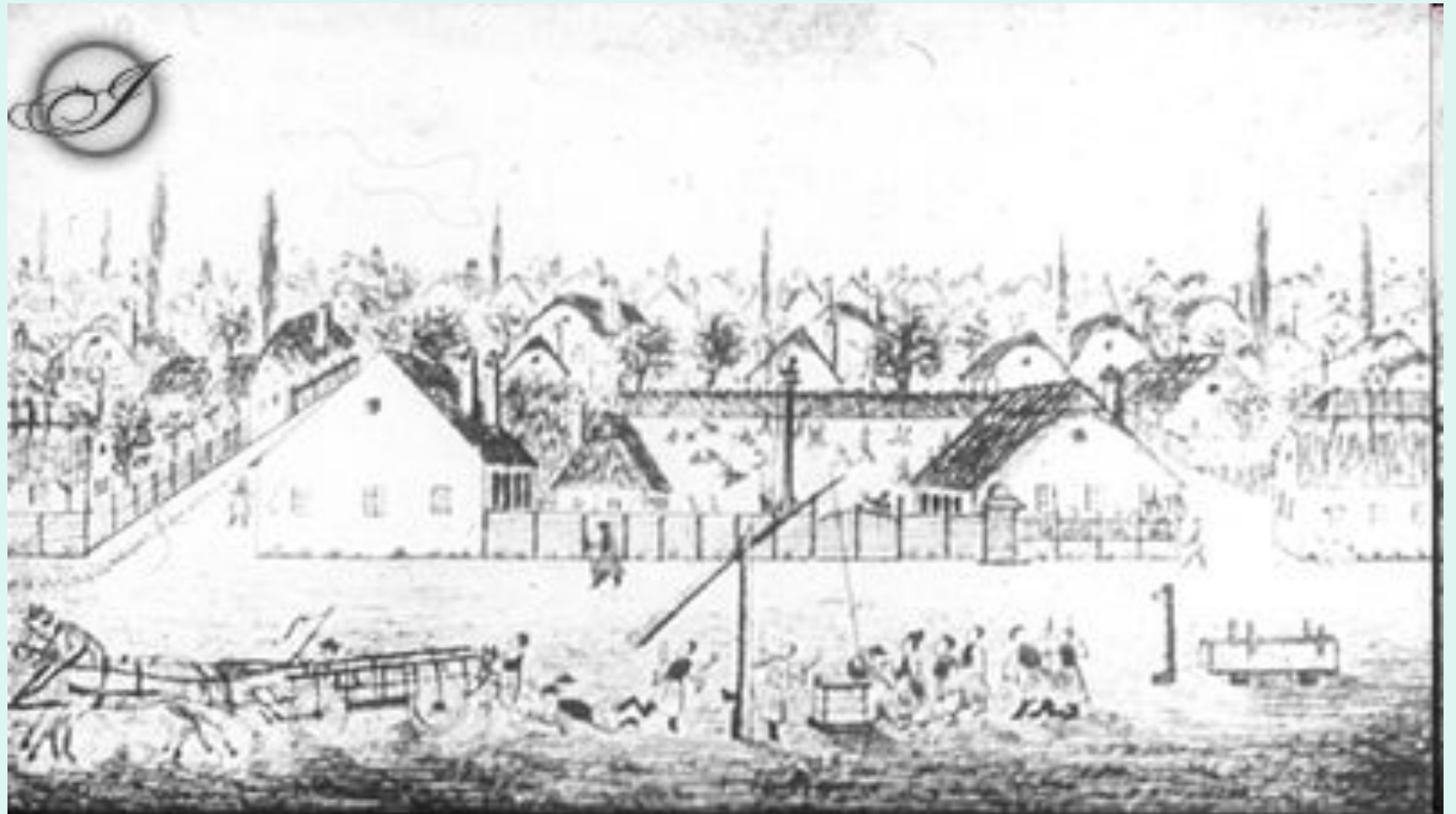

Nagyszalonta Bocskai hajdúinak városa. Szalontai szabad hajdúk voltak Arany ősei is. Régi kiváltságaiknak már csak emléke élt. Joggal írhatta a költő:

Szülőhelyem Szalonta
Nem szült engem szalonba.

Szülei — Arany György és Megyeri Sára — szegény parasztemberek voltak. Öregségükben született tizedik gyermekük, János, 1817 márciusában. A „bogarhátú kis viskó” leégett. Emlékét a helyére épült ház emléktáblája őrzi.

Tizennégyéves korában már segédtanító a szalontai iskolában.

Tanulmányait a debreceni Kollégiumban folytatja.
„Tanítóim Csokonait tűzték elém példányul, kit igen
szerettem.” — A szegény diák élete bizony nehéz:
„étvágya is több, mint betöltheté.”

Hogy tovább tanulhasson, Kisújszállásra megy tanítónak. Nemsokára visszatér, de szűk neki az iskola: hol festő, hol szobrász szeretne lenni.

Kisújszállási lakóháza.

Végül színésznek áll. A társulattal egész Máramarosszigetig elvetődik. De pár hónap múlva kiábrándulva gyalogol haza Szalontára, ahol anyja hamarosan meghal, apja megvakul.

Szinlap A.any szerepével.

Otthon marad Szalontán: tanító, majd másodjegyző lesz.
1840-ben feleségül veszi Ércsey Juliannát:

Ifjú voltál, ifjú voltam,
Árva voltál, én szegény;
Nem volt messze olyan össze-
illő pár a földtekén.

Az elvesztett alkotmányt
 beküldte a Kisfaludy-Társaság
 pályázatára — s a
 pályadíjat meg is nyerte
 vele. Még ez évben „a
 nép ajkán élő történelmi
 személy” megírására hir-
 det pályázatot a Társaság.

Az elvesztett alkotmányt
 beküldte a Kisfaludy-Tár-
 saság pályázatára — s a
 pályadíjat meg is nyerte
 vele. Még ez évben „a
 nép ajkán élő történelmi
 személy” megírására hir-
 det pályázatot a Társaság.

AZ HIRÉS NEM
T H O L D I
MIKLOSNAK
ÉLES CSELEKEDETIRŐL.
Es bizonyosságai való
H I S T O R I A.

Írtán
ILLOSVAI PÉTER
1664.

LACSEN

Arany előtt földeregenek
gyermekkori emlékei: a
nagy erejű Toldi Miklósról
szóló történetek. Elhatároz-
za, hogy részt vesz a pá-
lyázaton. Fontos forrása a
16. századi énekszerző,
Ilosvai Selymes Péter nép-
szerű históriája.

A Toldival megnyerte a pályázatot. De a 20 arany-
nál is nagyobb kincset kapott Petőfi barátságában.
Petőfi már első levelében ezzel biztatja: „Ha a nép
uralkodni fog a költészetben, közel áll hozzá, hogy
a politikában is uralkodjék.”

Petőfi biztatására hamarosan megírja a Toldi estét is, melyben a sír szélén álló ősz bajnok még egyszer megmenti hazája becsületét.

1848-ban együtt lelkesedik Petőfivel. Megkapja tőle a Nemzeti dal szabad sajtón nyomtatott első példányát. A Nép Barátja című néplap társszerkesztője lesz, később a forradalmi kormány belügyminisztériumának tisztviselője.

Íme a szép tavasz kiesett az évből,
Egy nemzedék halt ki az emberiségből.

A dicsőséges szabadságharc elbukott.
A világosi összeomlás a költőt testileg-lelkileg
összetörte. Egy ideig úgy érzi, nem is jön több
vers a tollára:

LetéSZem a lantot. Nyugodjék.
Tőlem ne várjon senki dalt.
Nem az vagyok, ki voltam egykor,
Belőlem a jobb rész kihalt.

A bukás után egy ideig Szalontán írkokoskodik, majd Gesztre kerül a Tiszacsaládhoz nevelőnek. Kedves tanyája a geszti park fái közt megbújó kis „remetelak”.
(Mészöly Géza festménye)

1851 őszén a nagykőrösi református gimnázium meghívta tanárának. A Bach-korszak éveiben sok kiváló író és tudós talált itt menedéket. — Arany nagykőrösi lakóháza az iskola szomszédságában.

A lírikus költő

Reménytelen kétségbeesés, lemondás

- Letéstem a lantot, 1850 elégico-óda (céltalan jelen↔reménye ke ígérő, éltető múlt)
- Ősszel, 1850 (homéroszi derűs ősz↔ ossziáni ködös, borongós ősz jelképe) pusztulás
- Kertben, 1851-elégikus hang, életképszerűség (emberi otthontalanság, bizonytalanság, fölöslegesség érzése, kiábrándultság)
- Visszatekintés, 1852 –önironikus elégia; metaforikus ellentétpárok; elhalasztott értékek-önhibáztatás
- A lejtőn, 1857 – elégia, a múlton tűnődő, merengés, burkolt létértelmezés
- Az örök zsidó, 1860 –drámai monológ; van-e értelme az életnek, az újrakezdésnek, a rohanásnak? panasz

Ágnes asszony, 1853

... a bűntudatába beleőrülő Ágnes asszony balladája. — Ezt a népi műfajt olyan művészettel fejlesztik tovább, hogy joggal nevezik a „ballada Shakespeare”-jének. (Zichy M. raj-a)

Szondi két apródja, 1856

A Bach-rendszer nem tudja igájába törni. Mint a balladában megénekelt Szondi két apródja, ő sem hajlandó az idegen hóditó dicsőségére énekelni.

- Arany ebben a balladában párhuzamos szerkesztésmódot használ: mintha két balladát hallanánk, egyet Szondi hősi haláláról és egy másikat apródjai megkísértéséről. Az apródok a hűség és a hazafiság legszebb példáját adják: nem mozdulnak el uruk sírhalmáról, hűségesen zengik Szondi dicsőségét, és nem hallgatnak a török szolga csábító ígéreteire, sőt fenyegetéseire sem.

Ali basa a Drégellyel szomszédos Oroszi papja, Márton útján szólítja fel Szondit, hogy adja fel a várat, amely már úgylis csak rom, Szondi válasz ez:

**„Mondjad neki, Márton, ím ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézusa kezében kész a kegyelem:
Egyenest oda fog folyamodni.”**

Az aprodok eldalojak, hogyan valt romma Dregely vara, hogyan egette el kincseit, szurta le paripait Szondi a vár piacán. Éneküket meg-megszakítja a török szolga, aki Alihoz akarja csalni őket. Vigalommal, jóléttel, déli gyümölcscsel, fügével, mézizú sörbettel kecsegteti az apródokat:

...Ali dús Ali jó ,

Lány-arcotok a nap meg nem süti nála;

Sátrában alusztok, a széltől is ó:

Fiaim hozzá köt a hála!

„Hogy vitt ezrekkel! Hogy vitt egyedül...”
Az apródok rendíthetetlen hűséggel zengik tovább Szondi
hőstetteit, mit se törődve a török szolgálával.

Megéneklük uruk hősi halálát is. Szondi, aki térdén sebet kapott, fél térdre ereszkedve harcolt tovább. Golyók érték fején, mellén, körülötte hullahegyek emelkedtek.

„Ő áll a halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét.”

Ali a Drégely várával szemben emelkedő domb tetején temettette el a hős Szondit. Sírjára kopját tűzetett. Itt siratják hűségese apródjai és

megátkozzák uruk elvesztőit.

A walesi bárdok, 1857

Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly walesi bárd!
irta megrendítő balladájában, mikor 1857-ben a véres
kezű császár ünneplését várják tőle. (Zichy M. rajza)

A magyar nemzet vértanú-dala, a kivégzett aradi vértanúk, az elesett honvédek ezreinek vértanú-dala is zúgjon az osztrák zsarnokok és a világ minden zsarnoka fülében figyelmeztetésül, hogy a magyarok szabadságát nem lehet örökre eltiporni.

Íme, ez Arany üzenete kortársainak és az utókornak!

És vissza nem foly az időnek árja,
Előre duzzad, feltarthatatlanul . . .

Az 50-es évek végén a politikai nyomás enyhül; a nemzeti ellenállás növekvő szellemében újjáéled az irodalmi élet is. Az Akadémia újból megkezdi működését, s Aranyt is tagjai közé hívja. 1860-ban a Kisfaludy-Társaság igazgatójául választja. Pestre költözik.

Prózaí dolgozatokkal is gazdagítja irodalmunkat. A múlt feledésbe menő kincseiből kiemeli Zrinyit és Katona remekét, a Bánk bánt. Ő fedezi fel — és ő csiszolgatja — Madách művét, Az ember tragédiáját.

Buda halála, 1863

Száll a madár, ágrul ágra,
Száll az ének, szájrul szájra...

Már irodalmi dolgozataiban foglalkozik a hiányzó magyar népi hőskölteménnyel. Mintegy az eltűnt honfoglalási éposz pótlására írja meg „hun regé”-jét, a Buda halálát. (Székely Bertalan képe)

Munkája Pesthez köti, de nehezen tud beleszokni a nagyvárosi életbe. A sok hivatali munka után családjában talál enyhülést. 1863-ban lánya férjhez megy Szalontára, ekkor készült ez a családi kép.

1865-ben az Akadémia „titoknok”-a lesz. Nagy megtiszteltetés ez és nagy teher. Szózával írja a jegyzőkönyveket, jelentéseket, számlákat... Mint költő — elhallgat.

A nemzet költőjét érdemkereszttel szeretnék az udvar költőjévé szelidíteni. Politikai nyomásra végül „nehogy népszerűsködő tüntetésnek vegyék, kénytelen voltam elfogadni a rám mért keresztet” — írja a rendjelről, melyet soha meg nem köszönt és soha fel nem tett.

Nemzeti Színház.

Magyar Nemzeti Színház. Budapest. 1881.

SHAKESPEARE VILMOS

Szent-iván-éji álmom.

Magyar Nemzeti Színház. Budapest. 1881.

A hallgatás éveiben újból előveszi a még Vörösmartyval és Petőfivel elkezdett Shakespeare-fordításokat. A Hamlet és a Szentivánéji álmom — az ő művészi fordításában — felér az eredetivel.
(Nagyajtay Teréz vázlata a Szentivánéji álmomhoz)

1877-ben végre megszabadul az akadémiai titkárságtól. „Kedves menedék”-én, a Margitsziget tölgyei alatt időzik. Még egyszer föllobban alkotókedve, s a híres „Kapcsos-könyv”-be megírja az Őszikéket, a világirodalom egyik legszebb lírai versfűzérét.

Újra ír balladákat is. A híres Tetemrehívás-ban babonás középkori tárgyat dolgoz fel... (Zichy M. rajza)

A Hidavatás tárgya egészen modern: a nagyváros kivetettjei, szerencsétlen öngyilkosai „avatják fel” az új hidat.

A kísérteties látomás-sorozatot Zichy Mihály rajza megrázó művészettel jeleníti meg.

Úgy érzi, meg vannak számlálva évei. Igyekszik befejezni töredékeit. Toldi szerelme megírására még Petőfi biztatta; 30 év után 1879-ben fejezi be Toldi és Rozgonyi Piroska szomorú szerelmének történetét.

Az évekig érlelt, javított kéziratok nagy művészi gondját bizonyítják. Nemcsak a nyelv szépségére adott sokat, de a nyelv épségére is. A Magyar Nyelvőr című folyóirat első dolgozótársai közt ott találjuk Arany nevét is.

MÁGYAR NYELVÖR.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK

MEGJELENÉSE

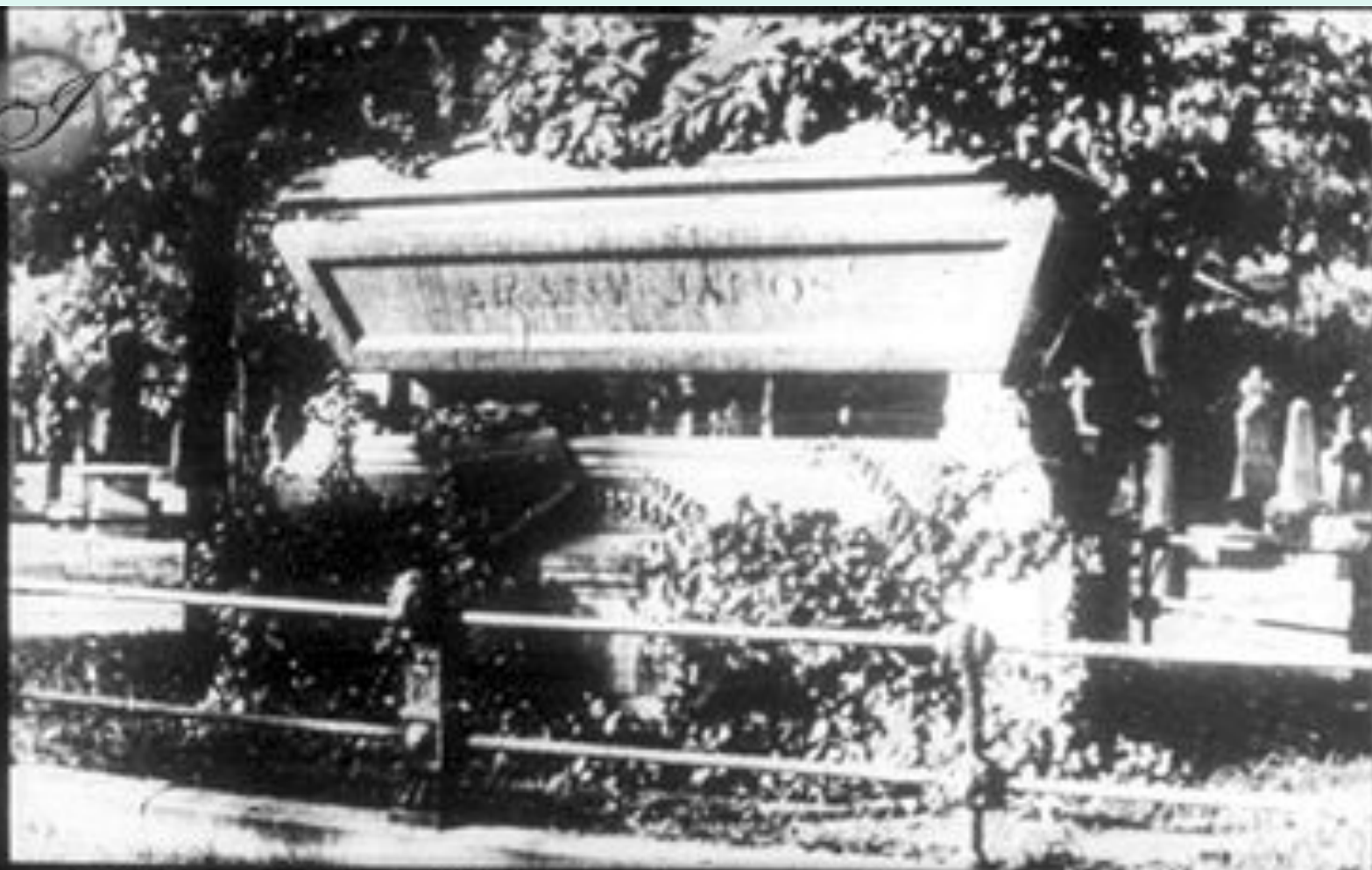
KEZELTETI A KÖZÖSSÉG
SZARVAS GÁBOR

MAGYARORSZÁG

Mily temérdek munka várt még!...
Mily kevés, amit beváltak...

írja megindítóan szép számadásában, az Epilogusban. Ebben a nagy költeményében foglalja össze egész életét: csalódásait, kételyeit s mély emberiségét, demokratizmusát.

1882. október 22-én halt meg. Életén és halálán
beteltek saját szavai:

Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt...